

Bevezetés – Introductio

„Aki modern idegen nyelvet nem tud, az csak külföldön érezheti hiányosnak tudását, aki viszont a latin nyelvben és kultúrában járatan, az olykor itthon, saját hazájában is.”

A latin nyelvvel való ismerkedésünk kezdetén nem lépünk teljesen idegen földre. Minden különösebb nehézség nélkül le tudjuk írni, el tudjuk olvasni a latin szövegeket, hisz annyi más néphez hasonlóan mi, magyarok is a latin ábécét használjuk a nyugati kereszténységhez való csatlakozásunk óta. (A görögökön, bolgárokon, macedónokon, szerbekben, ukránokon, fehéroroszokon és az oroszokon kívül ezt az ábécét használja az összes európai állam.) Tanulmányaink során nem csak a nyelvvel foglalkozunk majd, hanem a görög–római kultúrával is. Ez ugyanis az európai művelődés egyik gyökere. A másik a zsidó–keresztény kultúra, ez a magyarázata az európai civilizációk hasonlóságának. A különbséget pedig a nemzeti kultúrák sajátos, egyéni színe magyarázza.

Ez az ún. „faábra” mutatja az európai kultúra három nagy gyökerét. Gondoljunk arra, hogy egy fának akkor lesz igazán szép nagy a lombja, ha a gyökerei mélyre nyúlnak.

A *civilizáció* és a *kultúra* latin eredetű szavak. Az utóbbit műveltségnek fordították elődeink. Művelni a földet és az „emberfőt” egyaránt lehet. Miért tartozik hozzá a harmadik évezred emberének műveltségéhez is a gyökerek (a mi esetünkben a görög–római kultúra) ismerete? Mert ez megismerve közelebb jutunk a világ – s benne önmagunk – megértéséhez.

Az **ókori görögök** nem csak a mai Görögország területén éltek, hanem Kisázsia partvidékén is (ma ez Törökország). Messze földekre elhajóztak: meghódították a Földközi-tenger medencéjének jó részét, a makedón Nagy Sándor eljutott Indiáig.

Ezt az óriási birodalmat erős kézzel irányítani már nem tudták, de nyelvüket, kultúrájukat elterjesztették. Az ókornak Nagy Sándor halálától kezdődő szakaszát nevezük **hellenizmusnak**.

Róma, a közép-itáliai *Latium* tartomány központja, a görögök virágkora idején még kicsi város volt, de katonai hatalmát néhány évtized alatt kiterjesztette először Itáliára, majd az egész Oikumené (= lakott világ) területére, beleértve a göröglakta vidékeket is. A görögöktől a rómaiak sokat tanultak, így végül is a két kultúra együttes értékeit adták át utódaiknak az akkori világ egyre nagyobb területén. A Kr. utáni 1. századra Nyugat- és Közép-Európa jó része római fennhatóság alá került. A meghódított területeken a rómaiak provinciákat (tartományokat) szerveztek. Római provincia volt pl. a mai Dunántúl (*Pannonia*) és Erdély (*Dacia*). A birodalom hivatalos nyelve a latin volt, s a **romanizáció** jelentős nyomot hagyott a korabeli és későbbi népek kultúráján.

A Kr. előtti 1. századtól kezdve terjedni kezdett a birodalomban a **kereszténység**. Krisztus tanítványai nem csak a zsidóknak, hanem minden népnek hirdették az evangéliumot arámi és görög nyelven: az Újszövetség nyelve a *koiné* (a korabeli görög köznyelv). A kereszténység hamarosan nyugaton is népszerűvé vált, s keserves küzdelmek közepette Kr. u. 313-ban lett államvallás. A nyugati típusú (latin nyelvű) kereszténység központja Róma maradt, míg a keleti típusúé Bizánc (Konstantinápoly, ma Isztambul). A keresztény tanokat (és a liturgia szövegeit) már latinul fogalmazták meg, s lefordították latinra a Bibliát (*Vulgata*). A művelt egyházatyák és későbbi egyháztanítók az antik kultúra értékeit átmentették a keresztény tanításba, s a közben etnikailag jócskán átrendeződött Európának a római egyház közvetített mindenféle tudást (beleértve a művészeteket is) elsősorban a közben kialakuló szerzetesrendek segítségével. Így lesz az európai kultúra másik nagy gyökere – a zsidó-keresztény vallás.

A latin nyelvről

Az antik kultúra megismeréséhez ad kulcsot kezünkbe a latin nyelv, melyet eredetileg az ókori *Latium* tartományban beszéltek. (Róma, „az örök város” körüli terület ma is Lazio tartomány.) A latin nyelv hódítások és provinciaszervezés révén terjedt az egész birodalomban (bár a keleti részen megmaradt a görög is). Használata nem szűnt meg a Nyugatrómai Birodalom bukásával (Kr. u. 476). A középkorban a latin volt a művelt Európa egységes nemzetközi nyelve. A későbbi nagy korstílusok (reneszánsz, barokk, klasszicizmus) programszerűen fedezték fel, fogalmazták újra saját felfogásuk szerint az antikvitás hagyományát, s hatásuk – mely később olykor szenvedélyes tagadásban nyilvánult meg – ma is nyilvánvaló. De mi történt a nyelvvel? Bár a latint fokozatosan kiszorították a nemzeti nyelvek, a tudományokban (lásd pl. az orvostudományt, a jogot és teológiát) sokáig megmaradt, mivel mindenki értette. Gyakran még ma is, ha valamilyen új dolgot fedeznek fel, vagy találnak ki, latin (vagy görög) elnevezéssel illetik. A tudományok nyelve ma már nem a latin, de a szakszavak és kifejezések, latin vagy görög eredetűek, így mindenki ugyanazt érti rajtuk. Manapság kétségkívül egyre inkább az angol tölti be a nemzetközi nyelv sze-

repét, ám a tudományos konferenciákon használt angol szókincsének nagyobbik fele felismerhetően latin eredetű, s ez nem csak az úgynevezett *nemzetközi szavak* nagy száma miatt van így. (Nemzetközi szavaknak vagy kultúrszavaknak nevezzük azokat a latin és görög eredetű szavakat, amelyek több európai nyelvbe belekerültek a fogalom bevezetésével együtt, pl. az iskolai élet, vallás, jog, politika, irodalom, művészetek, kereskedelem, mezőgazdaság, történelem, természettudományok és a mindennapi élet területén.) Ezek száma több tízezerre tehető, s egy átlagosan művelt ember könnyen megérti őket, hangalakjukban és kiejtésükben már a nemzeti nyelvek sajátosságaihoz igazodtak. Álljon itt példaként egy csokorra való a magyar nyelvből: *iskola, kollégium, menza, templom, oltár, kántor, testamentum, juss, liberális, konzervatív, pluralizmus, poéta, humanizmus, publikál, skála, opera, export, tranzit, agrár, traktor, plusz, mínusz, origo, pozitív, negatív, gravitáció, operál, doktor, ambulancia, motor, ventillátor, video, rádió, laboratórium, konzerv, vitamin, centrum, finis stb.*

A klasszikus latin továbbélésének másik útja az volt, hogy a Római Birodalomban beszélt változatából a különböző nemzeteknél fokozatosan kialakultak a **latin** úgynevezett **leánynyelvei**, az **olasz, francia, spanyol, katalán, portugál, román** és még néhány kisebb nyelv. Ezek tanulását természetesen megkönnyíti a latin ismerete: mind nyelvtanuk, mind szókincsük nagymértékben hasonlít a latinéhoz. De nekünk, magyaroknak nem csak az újlatin nyelvek tanulását segíti a latin, hanem pl. az *angolét, németét* vagy éppen a bármelyik *szláv* nyelvét is, mivel ezek a latinnal közös nyelvcsaládba, az **indoeurópai nyelvcsaládba** tartoznak. Míg a német és a szláv nyelvek esetében inkább a nyelvtan, az angol esetében – mint már említettük –, a szókincs mutat sok hasonlóságot a latinnal (ezeket a szavakat nagyrészt a franciáktól vették át a normann hódítás idején).

Szent István uralkodása óta ugyanígy a mi nyelvünk fejlődésére is jelentős hatást gyakorolt a latin, hiszen nem csak az írást vettük át, hanem a nyelvet is. A többi európai nemzetnél tovább, egészen 1844-ig volt hivatalos nyelv hazánkban a latin. Ennek az az egyik oka, hogy e soknemzetiségű Kárpát-medencében a művelt emberek érintkezésének semleges eszköze lehetett, sőt fontos szerephez jutott a Habsburgok németesítő törekvéseinek megghiúsításában. Nem véletlenül hívtuk még nem is olyan régen a latint „apanyelvünknek” (*sermo patrius*) a magyar anyanyelvünk (*lingua materna*) párjaként. (Sok nép ugyanis velünk ellentétben nyelvét és szülőföldjét az apáról tartja számon, nem az anyáról...)

Reméljük, hogy a latin tanulása sok élményt jelent majd e tankönyv minden használójának.

Ezúton mondok köszönetet mindazoknak, akik észrevételeikkel hasznos tanácsaikkal segítették ennek az új kiadásnak létrejöttét: elsősorban Szőke Ágnesnek, Illyés Erikának és Szilágyi Ilonának, s rajtuk kívül mintegy ötven latin szakos kollégának, valamint kedves tanítványaimnak.

N. Horváth Margit

Írás

A latin ábécé¹: a b c d e f g h i l m n o p q r s t u v x

Olvasás a hagyományos magyarországi ejtés szerint

Magánhangzók,
melyek ejtése eltér a magyartól:

a → á

ā → hosszú á – āra

e → e – Venus

ē → é – tēlum

i+mgh. (szó elején!) → **j** – Iuppiter

mgh.+i+mgh. → **j** – Māius

y³ → i – hydra

diftongusok²:

ae → é – praemium

oe → ő – poena

ezek és az **au**, **ei**, **eu** két betűvel íródnak, de a kiejtésben egy szótagot alkotnak. Az **aē** v. **aë** ill. **oē** v. **oë** jelölés azt jelenti, hogy a két mgh.-t külön ejtjük. Pl. aēr, poēta

Mássalhangzók,
melyek ejtése eltér a magyartól:

c+magas mgh. (e, i, y, ae, oe) → **c**

– Cicerō, cylindrus, Caesar, coelum

c+mély mgh. (a, o, u) → **k**

– casa, cōnsul, Marcus,

c+msh. → **k** – crēta, frūctus

c szó végén! → **k** – lac

s → **sz** – servus

Betűkapcsolatok

1. *A görög eredetű msh.-csoportok:*

ch → **kh** – schola

ph → **f** – philosophia

th → **t** – Thermopylae

2. *msh.+u:*

qu → mindig! **kv** – aqua

gu → általában **gv** – lingua

su → általában **szv** – Suāda

3. *A ti-hangcsoport:⁴*

ti+mgh. → **ci** – nātiō, nūntius

DE: **s/t/x+ti+mgh.** → **ti** – Attius

suggestio, Sextius

tī → **ti** – totius

¹ Idegen, főleg görög eredetű szavakban előfordul még: k, y, z (pl. Kalendae, gymnasium, zona)

² a diftongus a latin kettős mgh.

³ az y görög szavak átírásában fordul elő, tulajdonnevekben ű-nek szokták ejteni. Pl. Styx

⁴ a görög szavakban a ti-hangcsoport ejtése ti marad. Pl. Milīiādēs, tīāra

A hangsúly

A magánhangzók hosszúságát \bar , rövidségét \acute jellel szokás jelölni. A *hangsúly* a latin nyelvben az utolsó előtti szótagon van: *nātūra*, *Rōma*, ha ez rövid, egy szótaggal előbbre kerül: *suggestio*, *patria*.

A restituált kiejtés

Fenti hagyományos kiejtéssel szemben szerte Európában az ún. restituált (helyreállított) latin kiejtés használatos. A szakemberek véleménye szerint ez felel meg a klasszikus kori latin kiejtésnek. Lényege: a betűknek és betűkapcsolatoknak állandó hangértékük van, tehát a *c* betű mindig *k*, a *ti* szótag *ti*; az *ae* diftongus *ai*, az *oe* → *oi*. Pl.: *Cicero* – Kikerő, *Caesar* – Kaiszár, *Horatius* – Horátiusz.

FELADATOK

1. Ezeket a nyelvünkben élő latin szavakat hogyan írhatták az ókori rómaiak?

július diktátor szervusz!

Kornélia március kvantum kondíció

2. a) Gyakorold a kiejtést a következő szavakon!

aedilis, amphiteātrum, Iūnō, poēta, hostia, Aenēās, lēctiō, iūs, Phoebus, vēnātiō, Remus, Illyricum, Iūstītia, Graecus, carcer, Palātium, Māia, quisque, totīus, suāve

b)* Gyakorold a kiejtést a következő híres mondásokat! (Járj utána, hogy mit jelentenek és honnan erednek!)

nunc et semper, tabula rāsa, circulus vitiōsus, sub rosā, „Ecce homō!”

„Vitam et sanguinem!”, „Sors bona, nihil aliud.”

(Segítségül használhatod: Bánk József 3800 latin bölcsesség c. könyvét!)

Lēctiō p̄rīma

Aenēās

Fābula clāra – Bellum Trōiānum

A rómaiak ősi, mitikus története a híres trójai háborúhoz kapcsolódik. A trójai monda-kör hőseinek sorában ott harcol az isteni származású Aineiász (latinul: *Aenēās*) is, akinek anyja a szerelem istennője, Aphrodité (*Venus*). Homérosz Iliászában olvashatjuk összecsapását a híres Akhilleusszal. *Aineiászt* Poszeidón, a tengeristen menti meg a haláltól:

... *hog्य élve maradjon,
hogy ne legyen mag nélküli és nyom nélküli eztán
Dardanosz ága, hiszen Zeusz őt kedvelte leginkább...
s Aineiász erejét teszi végül a trószok urává
s gyermeke gyermekeit, kik még ezután születendők.*

Homérosz: Iliász XX. 303–5, 307–8.

(Devecseri Gábor fordítása)

A trójai mondat görög telepesek hozták Itáliába (itt már a Kr. e. 6. sz.-ban ismerték). Leghíresebb változatát, az *Aeneist Vergilius, Augustus* császár korának költője formálta nemzeti eposszá. Ebben a hőskölteményben *Aeneas* isteni parancsot teljesítve indul el az égő Trójából (*Ilion*), kimentí, s vállán viszi atyját Ankhiszészt (*Anchīsēs*), vezeti fiát Aszkanioszt (*Iūlus*) és magával hozza a házi istenek szobraiát. Sokat hányódik szárazon és vízen, míg megérkezik Itália partjaira, ahol a jóslat szerint az új hazát meg kell alapítania. De még itt sem ér véget a küzdelem: meg kell nyernie szövetségesül *Latinus* király népét, le kell győznie a környékbéli őslakókat, s végül letelepítheti sokat túrt társaiát.

A rómaiak tehát ősatyjuknak vallották *Aeneast*, akinek leszármazottai: *Romulus* és *Remus* lettek Róma alapítói.

... a terhet

*Már veszem is fel, Júlus, a csöpp jobbomba fogódzik,
És apró kis lépteivel lohol atyja nyomában...*
(Vergilius: Aeneis, Lakatos István ford.)

Aeneas apjával és fiával (szobor Gorsiumból)

Homērus fābulam clāram nārrat. Homērus poēta clārus est. Homērus, poēta Graecus bellum Trōiānum canit et glōriam māgnam habet. Graecī contrā Trōiānōs bellum māgnū gerunt. Graecī Trōiānōs vincunt. Virī Graecī et Trōiānī clārī sunt. Virī clārī fāmam bonam habent.

Vergilius poēta Rōmānus est. Vergilius, poēta clārus sic canit: „Arma virumque canō”, et fābulam clāram nārrat. Aenēas vir Trōiānus in Itāliam venit et deōs in Latium portat. Etiam virī Trōiānī in Italiā veniunt. Aenēas multās per terrās errat. Etiam virī Trōiānī multās per terrās errant. Aenēas multa bella gerit et populōs multōs vincit.

Fābulae clārae sunt. Homērus et Vergilius poētae clārī sunt. Populus Rōmānus clārus est. Populus Rōmānus fāmam bonam et glōriam māgnam habet.

Sententiae: Fāma volat. (*Vergilius*)
Sic transit glōria mundī. (*Plinius*)
Cōgitō, ergō sum. (*Descartes*)
Proverbia: Nōn semper errat fāma.
Bona causa triumphat.

GRAMMATICA

1. A latin nyelvben nincs névelő: **fābula** – *a monda, egy monda, monda.*
2. A latin nyelv nem különbözteti meg az alanyi és a tárgyas igeragozást:
fābulam nārrō – *elbeszélék egy mondát*
– *a mondát elbeszélem.*
3. A latin létigét is használ ott, ahol a magyarban a névszói állítmány magában áll:
Homērus poēta est. – *Homérosz költő.*
4. A **declinatio** (*dēclīnō* – *elhajítom, ragozom*), a **névszóragozás**
 - a) A főneveknek három nemük van:
hímnem – **masculinum** (a *mas* – hímszóból) **m**
nőnem – **femininum** (a *fēmina* – nőszóból) **f**
semlegesnem – **neutrum** (*nē-utrum-* – egyik sem) **n**
A főnevek nemét a szótárban jelöljük. Végződésük és jelentésük gyakran segít nemük megállapításában.
 - b) A főneveknek általában öt esetük és két számuk van:
alanyeset – **nōminātīvus (nom.)** egyes szám – **singulāris, sing.**; S.
tárgyeset – **accūsātīvus (acc.)** többes szám – **plūrālis, plur.**; Pl.
birtokos eset – **genītīvus (gen.)**
részeshatározós eset – **datīvus (dat.)**
határozós eset – **ablātīvus (abl.)**

Az olvasmányunkban található főnevek ragozásuk szerint a következő csoportokba sorolhatók:

1. csoport: *sing. nom.*-ban *a*-ra végződő, *fēmininum* jellegű főnevek

<i>sing.</i>	<i>nom.</i>	terra	föld, egy föld, a föld
	<i>acc.</i>	terram	földet
	<i>gen.</i>	terrae	földnek a...
	<i>dat.</i>	terrae	földnek
	<i>abl.</i>	terrā	földdel, -től stb.
<i>plur.</i>	<i>nom.</i>	terrea	földek
	<i>acc.</i>	terrās	földeket
	<i>gen.</i>	terrārum	földeknek a...
	<i>dat.</i>	terrīs	földeknek
	<i>abl.</i>	terrīs	földekkel, -től stb.

Ide tartoznak: Italia, fābula, glōria, poēta! (ez utóbbi *masculinum* jellegű!)

2. csoport: *sing. nom.*-ban *-us*-ra végződő, *masculinum* jellegű főnevek

<i>sing.</i>	<i>nom.</i>	populus	nép, egy nép, a nép
	<i>acc.</i>	populum	népet
	<i>gen.</i>	populī	népnek a...
	<i>dat.</i>	populō	népnek
	<i>abl.</i>	populō	néppel, -től stb.
<i>plur.</i>	<i>nom.</i>	populī	népek
	<i>acc.</i>	populōs	népeket
	<i>gen.</i>	populōrum	népeknek a...
	<i>dat.</i>	populīs	népeknek
	<i>abl.</i>	populīs	népekkel, -től stb.

Ide tartoznak: Homērus, deus, vir (ez utóbbi a *sing. acc.*-től kezdve ugyanazokat a végződéseket kapja, mint az *-us* végűek!)

3. csoport: *sing. nom.*-ban *-um*-ra végződő, *neutrum* jellegű főnevek

<i>sing.</i>	<i>nom.</i>	bellum	háború
	<i>acc.</i>	bellum	háborút
	<i>gen.</i>	bellī	háborúnak a...
	<i>dat.</i>	bellō	háborúnak
	<i>abl.</i>	bellō	háborúval, -től stb.
<i>plur.</i>	<i>nom.</i>	bella	háborúk
	<i>acc.</i>	bella	háborúkat
	<i>gen.</i>	bellōrum	háborúknak a...
	<i>dat.</i>	bellīs	háborúknak
	<i>abl.</i>	bellīs	háborúkkal, -től stb.

Ide tartoznak: Lātium, arma! (csak *plur.* alakjai vannak!)

5. A melléknevek

A melléknév mindig megegyezik a hozzá tartozó főnévvel nemben, számban és esetben. A melléknévi jelző általában a jelzett szó után áll.

Az olvasmányunkban található melléknevek *hímnemű főnevek mellett az -us* végű főnevek megfelelő végződéseit, *nőneműek mellett az -a* végűek végződéseit, *semlegesneműek mellett az -um* végűek végződéseit veszik fel, pl. *populus clārus* – híres nép; *fābula clāra* – híres mese; *bellum clārum* – híres háború; *poēta clārus* – híres költő

6. A főnevek és melléknevek szótári alakja

A *főnév* szótári alakja három részből áll: **1. sing. nom.** alak **2. sing. gen.** alak (ill. rövidítve lehet csak a *végződés*) **3. neme.**

Kiejtve: *populus, populī, masculinum. Leírva, rövidítve: **populus, -ī m***

A *melléknév* szótári alakja egyenlő a *sing. nom.* alakjaival.

Kiejtve: *māgnus, māgna, māgnum. Leírva, rövidítve: māgnus 3*

(A melléknév után tett 3-as szám ezentúl mindig azt jelenti, hogy -us, -a, -um típusú, háromalakú melléknév.)

7. Helyesírási tudnivaló: A latinban nemcsak a tulajdonneveket, hanem a belőlük képzett mellékneveket és határozószókat is nagy kezdőbetűvel írjuk: pl. Trōiānus 3 – trójai, Latinē – latinul.

8. A praeposíciók

A latinban vannak elöljárószók, ún. praeposíciók (praeposit – eléje helyez), melyek a névszók előtt állva, azzal együtt valamilyen határozót alkotnak a mondatban. Némelyik után *acc.*-ba kerül a névszó, másik részük *abl.*-t vonz, pl. *per terrās* – földeken át

9. Az igék első szótári alakja: kijelentő mód, jelen idő, egyes szám, 1. személy.

Az egyes szám 1. személy ragja: **ō**

pl. *nārrō, habeō, vincō, veniō*

Az egyes szám 3. személy ragja: **t**

pl. *nārrat, habet, vincit, venit*

A többes szám 3. személy ragja: **nt**

pl. *nārrant, habent, vincunt, veniunt*

A *létige* alakjai rendhagyóak: **sum** – vagyok

est – van; **sunt** – vannak

LEXICA

lēctiō *f* olvasmány *vö. lecke*

prīmus 3 *első vö. prima, primőr*

clārus 3 híres

fābula, -ae *f* mese, monda

bellum *n* háború *vö. rebellis*

Trōiānus 3 trójai

Homērus *m* Homérosz, görög költő

(Kr. e. 8. sz.)

nārrō mesélek, elbeszélék *vö. narrátor*

poēta *m* költő

sum, est, sunt *vagyok, van(nak)*

Graecus 3 görög

canō (meg)énekelek *vö. kántor, kantáta*

et és

glōria *f* dicsőség *vö. glória*

māgnus 3 nagy *vö. mágnás*

habeō bírok, van nekem (ami: *acc.*)

contrā (+*acc.*) ellen *vö. megkontráz, kontrafék*

gerō viselek *vö. geszta, gesztus*

vincō (le)győzök

vir *f* férfi
fāma *f* hír *vö.* *famózus*
bonus 3 jó, derék *vö.* *bon (elismervény), bonbon (fr.)*
Vergilius *m* Vergilius, római költő
Römānus 3 római
sic így
arma *n* (plur.) fegyver(ek) *vö.* *ármádia*
-que (tapadószó) és
Aenēas *m* Aeneas, a rómaiak mondai ősatyja
in (+*acc.*) -ba, -be
Itālia *f* Itália
veniō jövök
deus *m* isten *vö.* *deus ex machina, deizmus*
Latium, *n* Latium, közép-itáliai tartomány *vö.* *Lazio (ol.)*
portō (be)hozok *vö.* *portál, importál*
etiam is

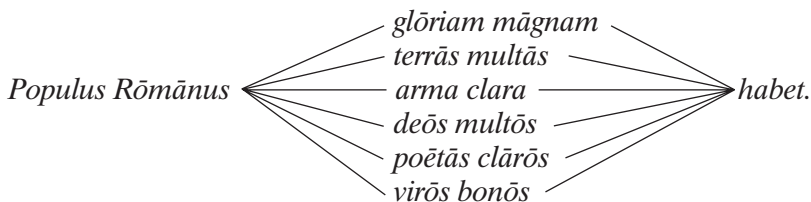
multus 3 sok *vö.* *multimilliomos, multilaterális*
per (+*acc.*) át, keresztül *vö.* *per (törtvonal)*
terra *f* föld *vö.* *territórium*
errō tévedek, bolyongok
populus *m* nép *vö.* *populáris, populáció, pop*

*

sententia *f* mondat, mondás *vö.* *szentencia*
volō repülök
transeo átmegyek, elmúlok
mundus *m* világ *vö.* *mundiál*
cōgitō gondolkodom
ergō tehát
proverbium *n* szállóige, közmondás
nōn nem
semper mindig
causa *f* ügy, ok
triumpho győzők

PENSA – EXERCITATIONES

1. Olvasmányunk szövegének singularisban álló főneveit és jelzős szerkezeteit tegyék pluralisba (ahol ez lehetséges)! *fābula clāra – fābulae clārae...*
2. Az olvasmány pluralisban álló névszóit tegyék a singularis megfelelő esetébe! – *Graeci – Graecus...* (Vigyázat: a *multus* 3 mellett a latin többes számot használ!)
3. Állítsunk össze jelzős szerkezeteket e szóalakokból!
fāmam, Römāna, māgnam, glōria, arma, bonam, bonus, populōs, terrās, bellum, bonī, virī, clārum, deus, terrae, populum, Graeca, multae, multōs, multas.
4. Mondjátok latinul: *a trójai földön át, sok nép ellen, görög földekre, Itáliába.*
5. Mondatkiegészítés: *Virī arma Itālia terra clāra*
Vir Graecus per multās terrās Poēta multās fābulās
Deī in Latium
6. Fordítsátok le!

7*: Mit jelent a **SPQR** rövidítés?

8* a) Keresd meg a tk. Pannonia provincia térképén Gorsiumot! Milyen mai település ókori elnevezése volt?

b) Beszéljétek meg a provinciális művészet főbb jellemzőit az első olvasmánynál található szobor alapján!

9* „Arma virumque cano” – ezekkel a szavakkal kezdi Vergilius Aeneis c. eposzát. (Az Odüsszeia kezdősora Devecseri Gábor fordításában: *Férfiről szólj nékem, Múza, ki sokféle bolygott!*)

A latin idézet két főneve hogyan foglalja egységbe a két homéroszi eposz, az Iliász és az Odüsszeia tárgyát?

Dē Rōmulō et Rēmō

Aeneas mondája és a városalapítás között a római hagyomány így teremtett kapcsolatot: *Aeneas* fia, *Iulus* követte az uralkodásban, aki megalapította *Alba Longa* városát. Később *Proca* lett a király, akit fia *Numitor* követett a trónon. *Numitor* azonban testvére, *Amulius* elűzte, a király lányát, *Rea Silviát* pedig fogságba vetette azzal az ürüggyel, hogy *Vesta*-szűz létére gyermeket vár *Mars* istentől. A megszületett ikreket, *Romulust* (Róma későbbi megalapítóját) és *Remust* a féltékeny *Amulius* a *Tiberis*be dobatta. A sekély vízből azonban megmenekültek, és egy anyafarkas táplálta őket, amíg egy pásztor, *Faustulus* rájuk nem talált. *Mars* isten kedvelt állatával, egy farkassal nyújtott segítséget fiainak. A rómaiak büszkén hangoztatták, hogy városukat a hadisten fia alapította, s Róma egyik jelképe lett az ikreket szoptató farkas. (Ez a megkülönböztetett tisztelet végső soron a totemizmusra vezethető vissza.)

A capitoliumi farkas (etruszk bronzszobor; az ikreket a reneszánsz korban tették alája)

A Róma alapításával kapcsolatos eseményeket (nemcsak a szerencsés végűeket, hanem az átkos testvérgyilkosságokat is) több római költő megénekelte, sok történetíró megörökítette.

Magister etiam nunc fābulam clāram nārrat. Magister dē Rōmā nārrat puerīs puellisque. Magister dē Rōmulō et Rēmō clārās fābulas poētārum nārrat:

Rēa Silvia, fēmina rēgia filiōs geminōs, Rōmulum et Rēmum habet. Sed Amūlius, vir impius filiōs Rēae Silviae interficēre cōgitat. Rēam Silviam in cūstōdiam dat et puerōs in aquā interficēre servō imperat. Sed servus impēriō dominī impiō nōn pāret. Mars¹ deus filiōs suōs servat et ad puerōs venire lupae imperat. Lupa pueris, Rōmulō et Rēmō mammās² praebet. Faustulus, pāstor³ rēgius puerōs parvōs invenit et in casam⁴ suam portat. Geminōs uxōrī⁵ suae, Accae Lārentiae dat. Puerī parvī piaie fēminae placent, ergō Faustulus et Acca Rōmulum Rēmumque in casā parvā ēdūcant.

Posteā geminī cum Faustulō Amūlium, virum impium auxiliō sociōrum interficiunt et cum sociīs urbem⁶ condēre cōgitant. Rōmulus et Rēmus cum sociīs cōnsilium habent, et impērium auguriō diiūdicant.⁷ Impērium bonō auguriō

¹ *Mars m* Mars, a római hadisten

² *mamma, -ae f* emlő

³ *pāstor m* pásztor

⁴ *casa, -ae f* házikó, kunyhó

⁵ *uxōrī* feleségének

⁶ *urbem* várost

⁷ *diiūdicō, diiūdicāre* eldönt

Romulus és Remus ókori pénz-
érmén

Rōmulus habet. Iūdicium auguriī sociīs placet, ergō urbem Rōmulus condit. Hīc Rōmulus et sociī glōriam māgnam habent. Rōma clāra est. Populus Rōmānus postea victor⁸ in bellis et dominus terrārum est. Impērium Rōmānum clārum est.

Fābula magistrī puerīs puellisq̄ue placet.

Sententiae: Lupus in fabulā. (Terentius)
Hīc et nunc.

GRAMMATICA

1. A **birtokos szerkezetben** a birtok és a birtokos sorrendje rendszereint *fordított* a magyarhoz képest, és csak a birtokos kap genitivusi esetragot.
pl. fābula magistrī a tanār(*nak a*) meséje

2. A **praepositióknak** csak két eset lehet a vonzatuk: acc. vagy abl.
pl. per + acc.; cum + abl.

Az **in** praepositio után mindkét vonzat lehetséges, de eltérő a jelentésük:

in + acc. hová? kérdésre felel, **in + abl.** hol? kérdésre felel

pl. in Latium (Latiumba), in aquā (a vízben)

3. Az I. és II. declinatio

A névszóragozásnál az eset-végződéseket mindig a névszó ún. *ragozási tövéhez* kapcsoljuk. *A ragozási tövet főneveknél a szótári alak 2. tagjából a genitivus jellegzetes végződésének elhagyásával kapjuk.*

a) A *sing. nom.*-ban **a-ra**, *sing. gen.*-ban **ae-re** végződő, *nőnemű* főnevek ragozási rendszerét az **I. declinatio**nak nevezzük. pl. puella, -ae f (ragozási töve: puell-)
Az I. declinatiohoz tartozik néhány hímnemű főnév is, pl. poeta

b) A *sing. gen.*-ban **-i-re** végződő *hím- és semlegesnemű* főnevek ragozásuk alapján a **II. declinatio**ba tartoznak. A hímneműek *sing. nom.* végződése általában **-us**, ritkábban **-er** vagy **-ir**. A semlegesneműek *sing. nom.* végződése **-um**.
pl. socius, -i m (ragozási töve: soci-) magister, -trī m (ragozási töve: magistr-!)
puer, -i m (ragozási töve: puer-) bellum, -i n (ragozási töve: bell-)

c) Az **-us, -a, -um** végű melléknevek nőnemű alakja az I. decl. szerint, a hím- és semlegesnemű alakja a II. decl. szerint ragozódik. (A melléknevek ragozási tövét a nőnemű alak jellegzetes nom.-i végződésének levágásával kapjuk.)

<i>sing. nom.</i>	clārus	clāra	clārum
<i>acc.</i>	clārum	clāram	clārum
<i>gen.</i>	clārī	clārae	clārī
<i>dat.</i>	clārō	clārae	clārō
<i>abl.</i>	clārō	clārā	clārō

⁸ victor m győző, győztes

Ostiából, Róma tengeri kikötőjéből származó oltár.
Domborművén Romulus és Rémus életéből vett
epizód (az ikrek a farkassal a pásztorok között).

1. Milyen számban és esetben állnak a következő főnevek?
Rōmulō, Remī, puellae, arma, magistrīs, puerum, cōsiliū, fābulā, bellis, terrarum, servus, deīs, puerōs, terrā, aqua, auguriō, impēriūs, fēminam, servōrum.
2. Alkossatok birtokos szerkezeteket a következő szópárokból!
socius – puer; arma – vir; fābula – Vergilius; terra – impērium; cōsiliū – magister. pl.: *socius puerī, socius puerōrum, sociū puerī, sociū puerōrum...*
3. Fordítsátok latinra a következő kifejezéseket!
a) vízzel, rabszolgával, szándékkal, fiúkkal, háborúba, háborúban, Itáliába, Itáliában.
b) Bővítsétek a fenti szavakat szó szerkezetté: pl.: *jó szándékkal, kegyetlen háborúban.*
4. Egészítsétek ki a következő mondatokat a megfelelő állítmánnyal!
Fābula fēminae Magister puerīs Puellae magistris Virī sociūs arma Populus Rōmānus victor
(A megfelelő állítmányok más sorrendben: *pārent, erit, placet, nārrat, dant.*)
5. Olvasmányainkban megfigyelhettük az *imperium* szó jelentésváltozatait. Írjatok minden jelentésével egy-egy mondatot!
6. Ragozd végig a jelzős szerkezeteket! *poēta clārus, magister bonus, arma multa*
7. Olvassátok el, mi lett Remus sorsa *Ovidius: Római naptára* szerint! (Fasti IV. 799–862. ford. Gaál László)